

Pragmatik: KESANTUNAN BERBAHASA

1. KONSEP KESANTUNAN BERBAHASA

- Kesantunan berbahasa melibatkan kesopanan dan kehalusan ketika berbahasa sama ada secara lisan atau tulisan.
- Kesantunan mengandungi nilai-nilai hormat, bertatasusila, dan tidak menyinggung perasaan orang lain.
- Penggunaan bahasa yang santun melambangkan kehalusan budi, sikap dan tingkah laku penutur.
- Kesantunan terlihat pada penggunaan kata sapaan/panggilan, gelaran, dan rujukan diri.

2. CIRI-CIRI KESANTUNAN BERBAHASA

2.1 Ungkapan Bertatasusila

- Kata-kata yang baik, yang digunakan untuk mengelakkan orang lain berasa tersinggung, kasar, atau jijik.

(a) Bahasa Halus

- Bahasa halus = bahasa yang beradab atau sopan, seperti menjemput, memohon maaf, mengucapkan selamat, menyilakan, dan berterima kasih.

- Jemput masuk
- Maafkan saya
- Selamat pagi
- Sila duduk
- Terima kasih

(b) Kiasan Pemanis

- Kiasan pemanis = penggunaan kata berlapik untuk melembutkan tutur kata supaya tidak kasar atau menimbulkan perasaan tidak senang orang lain.

- buang air kecil (berak)
- berbadan dua (mengandung)
- orang rumah (isteri)
- meninggal dunia (mati)
- minta diri/beransur (hendak pulang/meninggalkan majlis)

(c) Unsur Bahasa Arab

- Unsur bahasa Arab digunakan sesuai dengan kaitannya sebagai bahasa asal dan bahasa utama kepada agama Islam yang menitikberatkan hal kesantunan.

- alhamdulillah
- insya-Allah
- kembali ke rahmatullah

(d) Nada atau Intonasi dan Gaya yang Sesuai

- Perkataan diucapkan dengan lemah-lembut dan menimbulkan kemesraan.
- Lazimnya bahagian tertentu dipanjangkan bunyinya agar kedengaran lembut dan mesra.
- Gerak tubuh disesuaikan dengan ungkapan.

2.2 Kata Ganti Nama Diri Mengikut Konteks dan Situasi

- Kata ganti nama diri = perkataan untuk menggantikan nama sebenar orang yang sedang bercakap, orang yang dilawan bercakap, dan orang yang diperkatakan.
- Penggunaan kata ganti nama diri menimbulkan kesopanan, kerana orang yang lebih tua dan berpangkat tidak wajar dipanggil namanya sahaja.
- Kata ganti nama diri berbeza dalam keadaan rasmi dan tidak rasmi.

<i>Jenis</i>	<i>Rasmi</i>	<i>Tidak Rasmi</i>
Pertama	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Beta</i> • <i>Patik</i> • <i>Saya</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Aku (-ku)</i> • <i>Hamba</i>
Kedua	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Anda</i> • <i>Tuanku</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Awak</i> • <i>Engkau (kau-)</i> • <i>Kamu (-mu)</i>
Ketiga	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Beliau</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Dia</i>

2.3 Bentuk Sapaan Mengikut Situasi

- Sapaan = kata panggilan kepada seseorang berdasarkan situasi
- Digunakan dalam situasi rasmi dan tak rasmi

(a) Sapaan Kekeluargaan Asas

- Panggilan kepada ahli keluarga sendiri
- Selalunya panggilan diringkaskan agar lebih mesra

- *Along/long*
- *Angah/ngah*
- *Alang/lang*
- *Anjang*
- *Andak*
- *Teh*
- *Acik/cik*
- *Busu/usu/su*

(b) Sapaan Kekeluargaan Pertalian Darah

- *Pak Long / Mak Long*
- *Pak Ngah / Mak Ngah*
- *Pak Lang / Mak Lang*
- *Pak Anjang / Mak Anjang*
- *Pak Andak / Mak Andak*
- *Pak Teh / Mak Teh*
- *Pak Cik / Mak Cik*
- *Pak Usu / Mak Usu*

(c) Panggilan Kekeluargaan Ikatan Perkahwinan

- *Besan*
- *Biras*
- *Ipar*
- *Menantu*
- *Mentua*

(d) Sapaan Bukan Keluarga

- Panggilan kepada orang lain yang bukan ahli keluarga sendiri

Panggilan	Digunakan untuk
<i>Pak</i>	Lelaki, kira-kira sebaya dengan ayah sendiri
<i>Mak</i>	Perempuan, kira-kira sebaya emak sendiri
<i>Datuk/tok</i>	Lelaki atau perempuan, kira-kira sebaya datuk sendiri
<i>Nenek/nek</i>	Biasanya perempuan, kira-kira sebaya nenek sendiri
<i>Abang/bang</i>	Lelaki lebih tua, tidak setua ayah sendiri
<i>Kakak/kak</i>	Perempuan lebih tua, tidak setua emak sendiri

- Kata panggilan ini biasanya disertai nama orang berkenaan, sama ada penuh atau singkatan

- *Abang Rosli*
- *Datuk Mat*
- *Kak Munah*
- *Nek Bidah*
- *Pak Mud*

(e) Panggilan dalam Keadaan Lain

Panggilan	Situasi Penggunaan
<ul style="list-style-type: none"> • almarhum • almarhumah	Kerabat diraja lelaki dan perempuan yang mangkat
<ul style="list-style-type: none"> • Allahyarham • Allahyarhamah	Lelaki dan perempuan Islam yang meninggal dunia
<ul style="list-style-type: none"> • mendiang	Lelaki dan perempuan bukan Islam yang meninggal dunia
<ul style="list-style-type: none"> • anakanda • ayahanda • bonda • adinda • kakanda • nenda • cucunda	Ahli keluarga dalam surat kiriman

2.4 Gelaran Mengikut Situasi

- Gelaran diberikan berdasarkan beberapa faktor.

(a) Gelaran Keturunan/Warisan

- Diperoleh seseorang semenjak lahir, bergantung kepada keturunan keluarganya.

(i) Keturunan Raja yang Memerintah

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ku</i> • <i>Pengeran</i> • <i>Raja</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Tengku</i> • <i>Tunku</i> • <i>Ungku</i>
---	---

(ii) Keturunan Orang Besar-Besar

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Abang</i> • <i>Awangku</i> • <i>Che</i> • <i>Che Wan</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Dayang</i> • <i>Dayangku</i> • <i>Megat</i> • <i>Nik</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Pengeran</i> • <i>Tan</i> • <i>Tuan</i> • <i>Wan</i>
---	---	---

(iii) Keturunan Nabi Muhammad

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Sayid/Syed</i> • <i>Siti</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Syarifah</i> • <i>Syeikh</i>
---	---

(iv) Keturunan dari Nusantara

• <i>Daeng</i>	(Bugis)
• <i>Mas Ayu</i>	(Jawa)
• <i>Raden</i>	(Jawa)
• <i>Sidi</i>	(Minangkabau)
• <i>Sutan</i>	(Minangkabau)
• <i>Teuku</i>	(Acheh)

(b) **Gelaran Anugerah / Kurniaan**

- Gelaran yang diperoleh daripada pemerintah kerana jasa-jasa tertentu.

• <i>Tun</i>	(Kurniaan tertinggi Kerajaan Persekutuan)
• <i>Toh Puan</i>	(Gelaran kepada isteri Tun)
• <i>Tan Sri</i>	(Kurniaan kedua tertinggi Kerajaan Persekutuan)
• <i>Puan Sri</i>	(Gelaran kepada isteri Tan Sri)
• <i>Dato'/Datuk</i>	(Kurniaan Kerajaan Persekutuan dan Negeri)
• <i>Datin</i>	(Gelaran kepada isteri Dato'/Datuk)
• <i>Datuk Patinggi</i>	(Gelaran Kerajaan Sarawak)

(c) **Gelaran Akademik dan Ikhtisas**

- Gelaran diperoleh kerana kejayaan tinggi dalam bidang akademik.

• <i>Cikgu</i>	• <i>Prof. Diraja</i>
• <i>Ustaz / Ustazah</i>	• <i>Prof. Emeritus</i>
• <i>Dr.</i>	• <i>Prof. Madya</i>

(d) **Gelaran Keagamaan**

- Diberikan kepada orang yang terlibat dalam hal-hal yang berkaitan dengan keagamaan.
- Digunakan dalam situasi formal dan tak formal

• <i>Haji</i>	• <i>Tok Kadi</i>
• <i>Hajah</i>	• <i>Tok Lebai</i>
• <i>Tok Imam</i>	• <i>Tok Mudim</i>

(e) **Gelaran Lain**

- Gelaran yang diberikan oleh institusi tertentu kerana mengenang jasa atau penghargaan khas.

• <i>Bapa Kemerdekaan</i>	• <i>Pendeta</i>
• <i>Biduan Negara</i>	• <i>Seniman Agung</i>
• <i>Ibu Mithali</i>	• <i>Sasterawan Negara</i>
	• <i>Tokoh Maal Hijrah</i>

(f) Gabungan Gelaran

- Dalam gabungan gelaran, gelaran kurniaan kerajaan mendahului gelaran lain.

Gabungan Gelaran	Contoh
Kekeluargaan + keagamaan	Mak Haji, Pak Lebai, Tok Imam
Pergaulan tak bersahaja (rasmi – kecuali saudara) + keagamaan	Puan Hajah, Tuan Kadi, Tuan Imam
Kekeluargaan + keturunan	Pak Nik, Mak Ungku, Ayah Wan
Pergaulan tak bersahaja (rasmi) + keagamaan + keturunan	Tuan Haji Nik, Dato' Haji Nik
Keturunan (kecuali Nik) + keagamaan	Raja Haji, Tengku Hajah
Kurniaan kerajaan + akademik / ikhtisas + keturunan + keagamaan	Tan Sri Prof. Raja Haji..., Dato' Dr. Hajah...

2.4 Rujukan Kehormat

- Digunakan untuk merujuk orang bergelar, pemegang jawatan atau mempunyai kedudukan tertentu.

(a) Rujukan Hormat Umum

Rujukan	Digunakan kepada
<i>Tuan</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lelaki berkedudukan / berjawatan tinggi • Lelaki bergelar Syeikh, Syed, Haji, Lebai • Jemputan lelaki
<i>Puan</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Perempuan sudah berkahwin • Perempuan berkedudukan / berjawatan tinggi • Jemputan perempuan
<i>Encik</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lelaki belum dikenali • Lelaki berkedudukan lebih tinggi daripada penutur

<i>Cik</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Perempuan belum dikenali • Perempuan belum berkahwin • Perempuan berkedudukan lebih tinggi daripada penutur
<i>Saudara</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lelaki yang baru dikenali • Jemputan lelaki • Berkedudukan biasa atau sama taraf dengan penutur
<i>Saudari</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Perempuan yang baru dikenali • Jemputan perempuan • Berkedudukan biasa atau sama taraf dengan penutur
<i>Yang Mulia</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Yang menggunakan gelaran warisan diraja – Raja, Tengku, Tunku, Engku, dan lain-lain
<i>Yang Berusaha</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ketua jabatan (lelaki dan perempuan) yang tidak mempunyai gelaran kurniaan
<i>Yang Berbahagia</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Individu (lelaki dan perempuan) yang memiliki gelaran kurniaan • Ketua jabatan tertinggi peringkat Persekutuan
<i>Yang Amat Berbahagia</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Yang bergelar Tun/Toh Puan

(b) Rujukan Kehormat Diraja

(Yang dikemukakan ini berdasarkan **Surat Pekeliling Am Bil. 4 Tahun 2014** bertarikh 31 Jun 2014 yang dikeluarkan oleh Jabatan Perdana Menteri)

Rujukan hormat	Digunakan kepada
Seri Paduka Baginda	<ul style="list-style-type: none"> • Yang di-Pertuan Agong • Raja Permaisuri Agong
Ke Bawah Duli Yang Maha Mulia (KDYMM)	<ul style="list-style-type: none"> • Sultan/Sultanah Negeri Kedah • Sultan/Sultanah Terengganu • Al-Sultan Kelantan
Duli Yang Maha Mulia (DYMM)	<ul style="list-style-type: none"> • Sultan/Sultanah Pahang • Sultan/Sultanah Johor • Sultan Selangor/Tengku Ampuan Selangor • Paduka Seri Sultan Perak/Raja Permaisuri Perak • Raja Negeri Perlis/Raja Perempuan Perlis • Yang di-Pertuan Besar Negeri Sembilan/Tunku Ampuan Besar Negeri Sembilan • Raja Perempuan Kelantan

<ul style="list-style-type: none"> • *Duli Yang Teramat Mulia • *Yang Teramat Mulia 	<ul style="list-style-type: none"> • Raja Muda • Tengku Mahkota <p><i>*Hendaklah dirujuk kepada senarai daripada Penyimpan Mohon Besar Raja-Raja dari semasa ke semasa</i></p>
---	--

(c) Rujukan Kehormat Jawatan

(Yang dikemukakan ini berdasarkan Surat Pekeliling Am Bil. 4 Tahun 2014 bertarikh 31 Jun 2014 yang dikeluarkan oleh Jabatan Perdana Menteri)

Jawatan	Rujukan Kehormat	
	Penyandang	Suami/Isteri
<ul style="list-style-type: none"> • Yang di-Pertua Negeri 	Tuan Yang Terutama	Yang Amat Berbahagia
<ul style="list-style-type: none"> • Perdana Menteri • Timbalan Perdana Menteri • Menteri Besar • Ketua Menteri 	Yang Amat Berhormat	Yang Amat Berbahagia
<ul style="list-style-type: none"> • Menteri • Timbalan Menteri • Yang di-Pertua Dewan Negara • Yang di-Pertua Dewan Rakyat • Ahli Dewan Rakyat • Ahli Dewan Undangan Negeri 	Yang Berhormat	Yang Berbahagia
<ul style="list-style-type: none"> • Ahli Dewan Negara 	Yang Berhormat Senator	Yang Berbahagia
<ul style="list-style-type: none"> • Ketua Hakim Negara • Ketua Hakim Mahkamah Persekutuan • Presiden Mahkamah Rayuan • Hakim Besar • Ketua Hakim Syarie 	Yang Amat Arif	Yang Amat Berbahagia
<ul style="list-style-type: none"> • Hakim Mahkamah Persekutuan • Hakim Mahkamah Rayuan • Hakim Mahkamah Tinggi • Hakim Mahkamah Syariah • Peguam • Pendakwa Raya 	Yang Arif	Yang Berbahagia

<ul style="list-style-type: none"> • Ketua Setiausaha Negara • Peguam Negara • Panglima Angkatan Tentera • Ketua Polis Negara • Ketua Pengarah Perkhidmatan Awam • Ketua Setiausaha Kementerian 	Yang Berbahagia	Yang Berbahagia
<ul style="list-style-type: none"> • Ketua Jabatan Persekutuan • Penyanggand Jusa C dan ke atas • Mejar Jeneral • Timbalan Komisioner Polis dan setaraf dan ke atas 	Yang Berusaha	Yang Berusaha
Sahibul samahah	• Mufti	

(d) Rujukan Kehormat Keagamaan

*(Yang dikemukakan ini berdasarkan **Surat Pekeliling Am Bil. 4 Tahun 2014** bertarikh 31 Jun 2014 yang dikeluarkan oleh Jabatan Perdana Menteri)*

Jawatan	Rujukan Kehormat
• Mufti	Sahibus Samahah
• Kadi Besar • Kadi	Sahibul Fadilah
• Haji	Tuan
• Hajah	Puan